

บทที่ ๒

วิธีทำการวิจัย

ข้อมูล

การศึกษาจำนวนบุตรในอุดมคติของบุคคลที่มีสถานภาพสมรสในชนบท ได้อาศัยข้อมูลจากการวิจัยในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรของประเทศไทยในปี พ.ศ. ๒๕๑๒ ส่วนที่เป็นการวิจัยในเขตชนบท ดำเนินการโดยสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การสุ่มตัวอย่าง

โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และประชากรในประเทศไทยนี้ ได้แบ่งเขตการวิจัยออกเป็น ๒ ส่วน คือ การวิจัยส่วนที่เป็นเขตเมืองโดยหมายถึงเขตเทศบาลทั่วประเทศ และการวิจัยส่วนที่เป็นเขตชนบทซึ่งหมายถึงส่วนอื่น ๆ นอกเหนือไปจากเขตเมือง โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๆ นี้ได้ทำการสุ่มตัวอย่างโดย ยกเว้นอำเภอชายแดนที่มีหมู่บ้านกระจัดกระจาย ไม่มีทางคมนาคมที่ถนนักสำรวจจะเดินทางไปถึงภายในเวลาจำกัด และอำเภอที่มีการปฏิบัติการของผู้ออกการร้าย และสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้แก่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล คราวเรือนตัวอย่างในเขตชนบทจะเป็นตัวแทนของครัวเรือนประมาณ ๑ ต่อ ๒,๐๐๐ ครัวเรือนทั่วประเทศ

สำหรับการเก็บข้อมูลในเขตชนบท ซึ่งได้ดำเนินการวิจัยระหว่างเดือนเมษายน ถึงพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ โดยนิสิตทั้งในระดับปริญญาตรีและมหาบัณฑิต ซึ่งได้ดำเนินการอบรมในหน้าที่พนักงานสำรวจจากสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน ภริยา และสตรีที่สมรสแล้วทุกคนในครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่าง อายุไม่เกิน ๖๐ ปี เกี่ยวกับลักษณะโดยทั่วไปทางค่าเศรษฐกิจ สังคม ประชากร การสุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยในเขตชนบทแบ่งเป็น ๓ ชั้น โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบการจับกลุ่มอย่างมีระบบ

ขั้นแรก เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับอำเภอ ได้แบ่งอำเภอในประเทศไทยออกเป็น ๑๕ กลุ่มตามลำดับความเป็นเมือง โดยได้ลำดับอัตราส่วนของจำนวนประชากรที่ประกอบอาชีพทางการเกษตรต่อจำนวนประชากรในวัยทำงานทั้งหมดในเขตอำเภอนั้น ๆ ในขั้นนี้ได้สุ่มตัวอย่างอำเภอมาดุ่มละ ๑ อำเภอ

ขั้นสอง เป็นการสุ่มระดับหมู่บ้าน ได้ทำการสุ่มตัวอย่างหมู่บ้านจากอำเภอที่ตกเป็นตัวอย่างมาอำเภอละ ๓ หมู่บ้าน

ขั้นสาม เป็นการสุ่มตัวอย่างระดับครัวเรือนโดยวิธีการสุ่มเป็นระบบ (Systematic) ซึ่งได้สุ่มตัวอย่างครัวเรือนจากหมู่บ้านที่ตกเป็นตัวอย่างมาหมู่บ้านละ ๓๕ ครัวเรือน

ด้วยวิธีการดังกล่าวโดยย่อแล้ว ผลการสุ่มตัวอย่างเพื่อการวิจัยในเขตชนบทของประเทศไทยของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๆ ได้ครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น ๑,๔๙๖ ครัวเรือน จาก ๔๕ หมู่บ้านของ ๑๕ อำเภอทั่วประเทศ ดังมีรายชื่อต่อไปนี้

๑. อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
๒. อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
๓. อำเภอสามเงา จังหวัดตาก
๔. อำเภอบางเขน จังหวัดพระนคร
๕. อำเภอดงขันธ์ จังหวัดธนบุรี
๖. อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี
๗. อำเภอมะขาม จังหวัดฉะเชิงเทรา
๘. อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี
๙. อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่
๑๐. อำเภอฉวาง จังหวัดนครราชสีมา
๑๑. อำเภออำปอายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
๑๒. อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา
๑๓. อำเภอปางศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร
๑๔. อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
๑๕. อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี

แบบสอบถาม

แบบสอบถามนี้ ในการสัมภาษณ์เพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรของประเทศไทย ประกอบด้วยหัวข้อคำถาม ๒๐ หัวข้อ ซึ่งผู้ศึกษาได้นำหมวดที่เกี่ยวกับการศึกษาเรื่องจำนวนบุตรในอุดมคติมาเฉพาะส่วนที่มีคำถามเกี่ยวกับ

๑. สมาชิกในครัวเรือน
๒. ความสัมพันธ์ทางครอบครัว
๓. ความต้องการที่จะมีบุตรเพิ่มอีก (ถามจากหัวหน้าครัวเรือนชาย)
๔. รายละเอียดทั่วไปเกี่ยวกับฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว
๕. การติดต่อกับโลกภายนอก
๖. ลักษณะของบ้าน
๗. ผู้ตัดสินใจในกิจการของครัวเรือน (ถามจากภริยาหัวหน้าครัวเรือน)
๘. ประวัติและฐานะทางสังคมของผู้ให้สัมภาษณ์หญิง
๙. การสมรส
๑๐. การตั้งครรภ์และการให้กำเนิดบุตร
๑๑. ความต้องการที่จะมีบุตรเพิ่มอีก (ถามจากผู้ให้สัมภาษณ์หญิง)
๑๒. ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว

วิธีการเก็บข้อมูล

การสัมภาษณ์ให้เจ้าพนักงานสำรวจทำการสัมภาษณ์ถึงเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังนี้ บุคคลที่จะขอสัมภาษณ์ในครัวเรือนหนึ่งให้สัมภาษณ์ทั้งชายและหญิง ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังนี้

ชาย

๑. ถ้าในครัวเรือนมีคุณสมบัติเพียงคนเดียว ให้สัมภาษณ์สามี
๒. ถ้าในครัวเรือนไม่มีคุณสมบัติเลย ให้สัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือน (เจ้าบ้าน) โดยไม่คำนึงถึง เพศ หรืออายุ
๓. ถ้าในครัวเรือนมีคุณสมบัติ ๒ คนหรือมากกว่านั้น ให้เลือกสัมภาษณ์สามีคนหนึ่งตามเกณฑ์ดังนี้ตามลำดับคือ
 - ก. สัมภาษณ์สามีที่เป็นเจ้าบ้านที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี และกำลังอยู่กับภรรยา
 - ข. ถ้าเจ้าบ้านไม่มีคุณสมบัติตามข้อ ๓ (ก) ให้สัมภาษณ์ชายที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี แต่งงานแล้วและอยู่กับภรรยา โดยพิจารณาว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือนมากกว่าคู่สามีภรรยาอื่น ๆ (ไม่นับเจ้าบ้าน)
 - ค. ถ้าไม่สามารถกำหนดได้ว่า ผู้ใดมีความสำคัญต่อการทำมาหากินของครัวเรือน ให้สัมภาษณ์ชายที่อาวุโสสูงสุดแต่ไม่เกิน ๖๐ ปี แต่งงานแล้วและอยู่กับภรรยา



หญิง

ให้สัมภาษณ์ภรรยาของชายที่ถูกสัมภาษณ์และหญิงทุกคนในครัวเรือนที่มีอายุต่ำกว่า ๖๐ ปี เคยสมรสแล้ว ไม่ว่าจะสถานภาพสมรสจะเป็นเช่นไรก็ตาม เช่น หม้าย หรือแยกกันอยู่ก็ตาม

ขอจำกัดของข้อมูล

ลักษณะของข้อมูลที่น่ามาที่กบการครั้งนี้มีข้อจำกัดคือ

๑. ข้อมูลที่เกี่ยวกับเพศชาย มีเฉพาะหัวหน้าครัวเรือน ในขณะที่ข้อมูลเพศหญิงได้จากภริยาหัวหน้าครัวเรือนและสตรีอื่นที่เคยสมรส เป็นผลให้ในบางเรื่องต้องศึกษาเฉพาะสตรีภริยาหัวหน้าครัวเรือนเพราะขาดข้อมูลที่จะศึกษาจากสตรีทุกคน หรือในส่วนที่เป็นการศึกษาเปรียบเทียบก็ศึกษาได้เฉพาะคู่สมรสที่เป็นหัวหน้าครัวเรือน

๒. คำถามเกี่ยวกับทัศนคติในเรื่องจำนวนบุตรได้จากสตรีภาวะเจริญพันธุ์ คือ สตรีในกลุ่มอายุ ๑๕ - ๔๔ ปีเท่านั้น เป็นผลให้ไม่อาจจะศึกษาได้ถึงทัศนคติในเรื่องเดียวกันนี้ของสตรีสูงอายุ

๓. เนื่องจากความลำบากในการคมนาคมและข้อจำกัดเกี่ยวกับเวลา ทำให้ได้ ข้อมูลเกี่ยวกับคู่สมรสไม่ครบถ้วน บางกรณีสัมภาษณ์ได้เฉพาะสามี บางกรณีได้เฉพาะภรรยา ทำให้เกิดข้อจำกัดในการศึกษา และเนื่องจากบางคำถามที่เกี่ยวกับทัศนคติเป็นเรื่องที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่เคยคิดมาก่อนเลย จึงทำให้มีกรณีที่ตอบไม่ทราบหรือไม่เคยคิดมากרא

วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

รวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิที่ได้จากการสำรวจในเขตชนบทของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำเสนอในรูปแบบตารางแสดงจำนวนบุตรในอุดมคติ โดยเฉลี่ยตามหมวดอายุและหรือจำนวนบุตรที่มีอยู่ของสตรี ที่มีฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจระดับต่าง ๆ ตารางอัตราส่วนร้อยละแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความต้องการบุตรในอุดมคติ และใช้วิธีการวิจัยทางสถิติวิเคราะห์ที่จำเป็นเพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ

ลักษณะทั่วไปของข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและประชากรของประเทศไทย ในส่วนที่เป็นการวิจัยรอบแรกในเขตชนบท มีจำนวนครัวเรือนที่ตกเป็นตัวอย่างทั้งสิ้น ๑,๔๗๖ ครัวเรือน จำนวนครัวเรือนที่สัมภาษณ์ได้ครบทั้งสามีภรรยา ๕๓๓ ราย เป็นคู่สมรสที่ภรรยาอยู่ในภาวะเจริญพันธุ์ ๖๖๕ คู่ เฉพาะสตรีในวัยเจริญพันธุ์ที่มีสถานภาพสมรส ๑,๐๕๘ ราย ซึ่งสตรีตัวอย่างเหล่านี้มีลักษณะทั่วไปดังนี้

อายุ

จากสตรีในชายการศึกษา ๑,๐๕๕ คน ซึ่งเป็นผู้มีสถานภาพสมรสอายุและอยู่ในช่วง ๑๕ - ๔๔ ปี จำนวนร้อยละ ๒๒ เป็นผู้ที่มิใช่อายุตั้งแต่ ๓๐ ปีขึ้นไป สตรีที่อายุต่ำกว่า ๒๐ ปีมีเพียงร้อยละ ๔.๖ และอัตราส่วนของสตรีเพิ่มขึ้นตามกลุ่มอายุคือ ในกลุ่มที่มีอายุ ๒๐ - ๒๔ ปี ประมาณร้อยละ ๑๔.๘ ในกลุ่มอายุ ๒๕ - ๒๙ ร้อยละ ๑๘.๕ กลุ่มอายุ ๓๐ - ๓๔ ร้อยละ ๒๐.๕ กลุ่มอายุ ๓๕ - ๓๙ มีมากที่สุดถึงร้อยละ ๒๒.๒ แต่ในกลุ่มอายุต่อมาอัตราส่วนลดลง เมื่อนำอัตราส่วนดังกล่าวนี้ไปเปรียบเทียบกับอัตราส่วนของสตรีในกลุ่มอายุเดียวกันนี้จากสำมะโนประชากรปี ๒๕๐๓ ก็พบว่า เป็นไปในรูปแบบคล้ายคลึงกัน ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๑ จำนวนร้อยละของสตรีที่มีสถานภาพสมรส อายุ ๑๕ - ๔๔ ปี

กลุ่มอายุ	สตรีในภาวะเจริญพันธุ์	
	โครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจ ประชากรของประเทศไทย	สำมะโนประชากร พ.ศ. ๒๕๐๓
๑๕ - ๑๙	๔.๖	๔.๕
๒๐ - ๒๔	๑๔.๘	๑๘.๕
๒๕ - ๒๙	๑๘.๕	๒๓.๕
๓๐ - ๓๔	๒๐.๕	๒๑.๓
๓๕ - ๓๙	๒๒.๒	๑๗.๑
๔๐ - ๔๔	๑๘.๒	๑๔.๓
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
(จำนวน)	(๑,๐๕๕)	(๓,๘๑๐,๒๕๕)

ที่มา สำนักงานสถิติกลาง สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, รายงานสำมะโนประชากรฉบับทั่วราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๐๓ หน้า ๒๖

ระดับการศึกษา

สตรีที่เป็นตัวอย่างของการศึกษารังนี้ จำนวนร้อยละ ๒๔ เป็นผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ เมื่อเปรียบเทียบกับสตรีทั้งหมดที่สัมฤทธิ์ได้ของโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๆ จะเห็นได้ว่า จำนวนร้อยละของผู้สำเร็จการศึกษาภาคบังคับลดลงมากแต่ร้อยละของผู้ที่อ่านเขียนไม่ได้กลับสูงขึ้น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสตรีที่มีได้อ่านเขียน เจริญพันธุ์และไม่ได้นำมาศึกษารังนี้ เป็นสตรีที่มีอายุมาก ความแตกต่างในเรื่องอายุมีผลต่อโอกาสในการศึกษาค้นคว้า

ตารางที่ ๕ จำนวนร้อยละของสตรี จำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	สตรีผู้ให้สัมฤทธิ์ในโครงการวิจัยต่อเนื่องระยะยาว ๆ	
	สตรีในภาวะเจริญพันธุ์	สตรีทั้งหมดที่สัมฤทธิ์ได้
อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้	๑๙.๒	๓๕.๐
อ่านเขียนได้ - ป.๓	๑๖.๕	๑๕.๓
ชั้นประถม ๔ ขึ้นไป	๖๔.๓	๔๙.๗
รวม	๑๐๐.๐	๑๐๐.๐
(จำนวน)	(๑,๐๕๘)	(๑,๒๘๖)

เมื่อพิจารณาลงไปโดยละเอียดตามตารางที่ ๕ พบว่า ส่วนใหญ่สตรีมีจำนวนร้อยละสูงมากในระดับการศึกษาภาคบังคับ ด้านการศึกษาของสามีก็พบผลทำนองเดียวกันว่า มากกว่าร้อยละ ๖๐ สำเร็จการศึกษาภาคบังคับ จำนวนร้อยละของผู้ที่สำเร็จการศึกษาสูงไปกว่านี้เล็กน้อย จากเรื่องระดับการศึกษาของประชากรจะเห็นได้ว่ามีความคล้ายคลึงไปในทางเดียวกันคือ ไม่มีความรู้หรือมีความรู้ในระดับต่ำ

อาชีพของสามี เนื่องจากการสำรวจในระยาะแรกนี้เป็นการสำรวจในเขตชนบท เป็นที่ยอมรับกันว่า ประชากรในชนบทของประเทศกว่าร้อยละ ๘๐ เป็นเกษตรกร อาชีพของประชากรตัวอย่างในการศึกษารั้งนี้ก็พบว่า หัวหน้าครัวเรือนชายที่มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งรวมอาชีพทำนา ทำไร่ กรรมกรลูกจ้าง นานา มีถึงร้อยละ ๘๖.๘ อื่น ๆ อีกจำนวนร้อยละไม่มากนัก

ความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องจำนวนบุตรในอุดมคติ

ความแตกต่างของครอบครัวแต่ละครอบครัวมีความสัมพันธ์กับจำนวนบุตรที่คิดว่าจะเหมาะสม ในการศึกษาทัศนคติเรื่องนี้ในภูมิภาคที่ประชาชนยังคงยึดพระนาถาน เศรษฐกิจ และสังคม มักจะมีปัญหาในคำที่ว่าไม่เคยคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้มาก่อนเลย แต่ในการศึกษาราวนี้มีเพียงจำนวนร้อยละ ๑๐.๗ ที่ไม่ตอบคำถาม มีสตรีอายุ ๑๕ - ๔๔ ปี ที่ไม่เข้าชายในการศึกษาร้อยละ ๑๓.๕ ซึ่งเนื่องมาจากการที่สตรีเหล่านั้นหรือสามีทำหมั้นแบบถาวร และอีกประการคือสตรีเหล่านั้นตอบว่าไม่มีความแน่ใจในเรื่องความต้องการเกี่ยวกับจำนวนบุตร ซึ่งในการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยในบทต่อ ๆ ไปจะไม่ศึกษาสตรีใน ๒ กลุ่มนี้เพราะการเสนอตารางเสนอในรูปแบบตารางค่าเฉลี่ย การนำคำตอบอื่น ๆ ซึ่งมิใช่จำนวนบุตรที่ต้องการศึกษาจริง ๆ เข้าไปอาจทำให้คาดคิดจากความเป็นจริงได้ โดยทำให้ค่าเฉลี่ยต่ำลง จากตารางที่ ๓ ถ้าพิจารณาจากสตรีทุกอายุจะเห็นว่าผู้ต้องการมีบุตรจำนวน ๔ คนมากที่สุด คือร้อยละ ๑๘.๒ รองลงไปคือบุตรจำนวน ๓ คน ๒ คน และ ๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๕, ๑๓.๘ และ ๑๖.๗ ตามลำดับ จะเห็นว่าผู้ต้องการมีบุตร ๒ - ๕ ถึงร้อยละ ๕๘.๓ ที่เหลืออีกร้อยละ ๑๓.๒ ตอบเป็นอย่างอื่น ถ้าเปรียบเทียบระหว่างอายุ สตรีในกลุ่มอายุ ๒๕ - ๒๙ ที่ต้องการมีบุตร ๒ - ๕ มีมากถึงร้อยละ ๖๘ ซึ่งสูงกว่ากลุ่มอื่น ๆ

ตารางที่ ๑

จำนวนและร้อยละของสตรีที่มีสถานภาพสมรสอายุ ๑๕ - ๔๔ จำแนกตามอายุและจำนวนบุตรในอุดมคติ

อายุของสตรี	จำนวนบุตรในอุดมคติ												ไม่ทราบ	ไม่ ขาด
	รวม	๐	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐		
๑๕ - ๑๙	๔๘	-	๑	๓	๕	๙	๖	๓	-	๑	-	๒	๔	๖
๒๐ - ๒๔	๑๕๔	๓	๙	๓๔	๕๘	๒๖	๑๑	๑๐	๓	๒	-	-	๑๔	๑๔
๒๕ - ๒๙	๑๙๖	-	๙	๒๓	๓๓	๔๕	๑๘	๔	๒	๑	-	๔	๒๐	๒๕
๓๐ - ๓๔	๒๑๗	๑	๕	๓๕	๒๔	๕๒	๓๑	๑๒	๒	๕	-	๒	๒๓	๓๕
๓๕ - ๓๙	๒๓๕	๑	๕	๑๘	๓๙	๓๘	๒๖	๑๘	๑๐	๑๒	๓	๕	๒๓	๕๐
๔๐ - ๔๔	๒๐๓	๑	๒	๒๒	๓๑	๕๓	๒๑	๑๕	๔	๕	๒	๕	๒๕	๒๓
รวมจำนวน	๑๐๕๘	๖	๓๐	๑๔๓	๑๖๔	๒๐๓	๑๑๓	๖๓	๒๕	๒๖	๕	๒๑	๑๑๓	๑๔๓
รวมร้อยละ	๑๐๐	.๖	๒.๘	๑๓.๕	๑๕.๕	๑๙.๒	๑๐.๖	๕.๙	๒.๔	๒.๕	.๕	๒.๐	๑๐.๖	๑๓.๕